

UNIVERSITAT DE BARCELONA

SOLEMNE INVESTIDURA DE
DOCTOR *HONORIS CAUSA*
al professor

Anthony Bonner

Discurs de presentació per la professora
Lola Badia

ÍNDEX

Protocol de l'acte	5
Discurs de presentació de la professora Lola Badia	11
Discurs del professor Anthony Bonner	21

Entitat editora
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Rector
ANTONI CAPARRÓS

President del Consell Social
JOSEP M. PUIG SALELLAS

© Universitat de Barcelona
Producció: Publicacions de la Universitat de Barcelona
Disseny de la col·lecció: Cesca Simón
Autoedició: Estudi Parera, SL
Impressió: Ed. Gráficas Rey
Tiratge: 300
Dipòsit legal: B-10.674-95

Paper: Coberta: Rives Tradition
Interior: Estucat ecològic
Tipografia: Times
Motiu de la portada:
Elies Rogent. Ornamentació de l'Edifici Central de la Universitat de Barcelona
(1868) (fragment). Aquest dibuix ha estat cedit per l'Arxiu Històric del Col·legi
d'Arquitectes de Catalunya.

Direcció i administració de la publicació
PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA
Gran Via de les Corts Catalanes, 585
08071 Barcelona

PROTOCOL DE L'ACTE

*Investidura del professor Anthony Bonner
com a doctor Honoris Causa*

1. S'entra en processó mentre la Coral de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona interpreta el cant d'entrada.
2. El rector, Dr. Antoni Caparrós explica l'objectiu de la sessió acadèmica.
3. El rector dona la paraula a la secretària general, professora Anna Roigé, la qual llegeix l'Acta del nomenament de doctor *honoris causa* a favor del professor Anthony Bonner.
4. El rector invita la degana de la Facultat de Filologia, Dra. Esther Artigas, i la catedràtica padrina, professora Lola Badia, a anar a cercar el doctorand i acompanyar-lo fins al Paraninf.
5. Intervenció de la coral.
6. El rector dona la benvinguda al professor Anthony Bonner, el qual s'asseu al lloc que li ha estat reservat.

7. La catedràtica padrina llegeix el discurs en el qual presenta els mèrits del seu patrocínat.

8. El rector demana a la padrina i a la degana que acompanyin el doctorand a la presidència.

9. El rector pronuncia les paraules d'investidura:

«Per la Junta de Govern de la Universitat de Barcelona, a proposta de la Facultat de Filologia, heu estat nomenat doctor *honoris causa* en testimoniatge i reconeixença dels vostres mèrits rellevants.»

«En virtut de l'autoritat que m'ha estat conferida, us faig lliurament d'aquest títol i -com a símbol- de la birreta llorejada, antiquíssim i venerat distintiu del magisteri. Porteu-la com a corona dels vostres mereixements i estudis.»

«Rebeu l'anell que l'antiguitat tenia el costum de lliurar, en aquesta venerada cerimònia, com a emblema del privilegi de signar i segellar els dictàmens, consultes i censures escaients a la vostra ciència i professió. Rebeu també aquests guants blancs, símbol de la puresa, que han de servir les vostres mans, signes, els uns i les altres, de la distinció de la vostra categoria.»

«Perquè us heu incorporat en aquesta Universitat, rebeu ara, en nom del seu Claustre, l'abraçada de fraternitat dels qui s'honoren i es congratulen d'ésser els vostres germans i companys.»

10. El nou doctor s'asseu entre els seus acompanyants en el lloc reservat al Claustre de Doctors.

11. El rector dóna la paraula al nou doctor Anthony Bonner, el qual és acompanyat a l'estrada per la catedràtica padrina, Dra. Lola Badia.

12. Intervenció del Dr. Anthony Bonner.

13. Acabada la intervenció, la catedràtica padrina espera el Dr. Anthony Bonner al peu de l'estrada i l'acompanya al seu lloc.

14. El rector felicita el nou doctor.

15. Cant de l'himne *Gaudeamus Igitur* per tots els assistents a l'acte.

GAUDEAMUS IGITUR

*Gaudeamus igitur
iuvenes dum sumus
post iucundam iuventutem
post molestam senectutem
nos habebit humus (bis).*

*Vbi sunt qui ante nos
in mundo fuere
adeas ad inferos
transeas ad superos
hos si uis uidere (bis).*

*Viuat Academia
uiuunt professores
uiuunt membra quaelibet
uiuunt membra quaelibet
semper sint in flore (bis).*

16. El rector aixeca la sessió.

DISCURS DE PRESENTACIÓ
DE LA PROFESSORA
LOLA BADIA

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector de la Universitat de Barcelona, digníssimes autoritats acadèmiques, senyores i senyors:

Si algun personatge històric pot exercir amb plenitud de dret el paper de símbol col·lectiu per als usuaris de la cultura catalana, en el sentit més ampli del terme, és el beat mallorquí Ramon Llull (1232-1316), el qual, des de la seva condició de convers fervorós, va ser el creador d'un poderós sistema de pensament, un ardit apòstol del cristianisme i un narrador i poeta de singular i versàtil talent. Ramon Llull també va ser el primer que va emprar un idioma popular per a difondre continguts filosòfics i teològics en una Europa tardomedieval dominada per l'escolàstica. Per això no és infreqüent atribuir a la singularitat i la fecunditat d'aquest intel·lectual polifacètic i autodidacta el paper emblemàtic del nostre Dante, del nostre Shakespeare, del nostre Goethe o del nostre Cervantes.

Doncs bé, el Senyor Anthony Bonner, que avui tinc el goig de presentar per al doctorat *honoris causa* de la nostra Universitat a proposta del Departament de Filologia Catalana, sense tenir-hi cap obligació professional ni nacional, ha contribuït com pocs d'altres investigadors dels nostres dies a precisar i restaurar el perfil històric i filosòfic de Ramon Llull, a fer accessible la seva obra als lectors catalans i a projectar amb eficàcia el seu coneixement més enllà de l'àmbit lingüístic local. Atès que tals activitats han acabat suplint mancades alleables a les estructures culturals del país, aquest programa de tres punts reclama ja d'entrada l'admiració i la gratitud de la comunitat universitària.

Anthony Bonner, que havia nascut a Nova York el 1928, com és tradició entre tants forasters des de darreries del segle passat, es va instal·lar a viure a l'illa de Mallorca a partir de 1959. La primera mostra de la seva propensió a identificar-se

amb el país on havia triat de viure es va produir en el terreny de la botànica i de l'ecologia. I heus ací que ell, que havia estudiat teoria musical i composició a la Universitat de Harvard i havia ampliat estudis sobre aquesta mateixa matèria al Conservatori de París, va acabar redactant un manual sobre la flora de les Balears, tan rica i singular, que va ser publicat en català per l'editorial Moll el 1976. També va esdevenir membre actiu i, finalment president interinsular, de la primera organització ecologista de les Illes, el Grup Balear d'Ornitologia, les tasques del qual van força més enllà del control de l'avifauna local.

El pas següent en l'arrelament de Bonner a la seva terra d'adopció va ser, ara en el terreny de la història de la cultura, la descoberta de l'enorme potencialitat de l'obra de Ramon Llull. Bonner va iniciar-se al lul·lisme a la segona meitat dels anys setanta, és a dir que la seva tasca s'ha desenvolupat en un període que més o menys es correspon amb el de l'experiència de docent universitari de qui us parla. Així, en el moment que vaig rebre el primer encàrrec d'impartir un curs sobre Llull a la Universitat Autònoma de Barcelona el 1978, se'm va presentar la necessitat urgent i peremptòria de trobar mitjans de divulgació eficaços, moderns i intel·ligents d'aquell cúmul enorme de llibres i d'idees subtils i complicades que són l'obra de Llull. En un primer moment em va caldre preparar les meves lliçons lul·lianes a partir dels treballs del pare Platzeck, de Tomàs i Joaquim Carreras Artau, de Jordi Rubió i Balaguer, de Martí de Riquer i de Miquel Bartlori, entre d'altres; uns grans estudiosos que havien produït les seves síntesis entre els anys quaranta i els primers seixanta. Com posar-se al dia del que havia succeït al món acadèmic durant els darrers anys? El meu primer impuls va ser viatjar al Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg, al sud d'Alemanya. Allí vaig informar-me de tot el referent a les edicions en curs de l'obra llatina de Llull i als estudis sobre aspectes històrics i filosòfics de la seva obra; també hi vaig aprendre, de boca de qui aleshores n'era el director, Charles Lohr, que per a l'obra vulgar de Llull i per a molts aspectes de la seva biografia i bibliografia m'havia de dirigir a un com-

patriota seu (el Dr. Lohr també és de Nova York), que vivia a Mallorca i que estava preparant una obra de conjunt sobre Llull, que actualitzava les que jo feia servir a les meves classes i que començaven a envellir.

Recordo aquesta anècdota de l'any 1980 perquè em sembla la millor carta de presentació d'Anthony Bonner: a partir d'aquesta data la connexió amb el lul·lisme romànic i literari ha passat necessàriament per Puigpunyent, el poble proper a Ciutat de Mallorca on el nostre homenatjat va residir prop de trenta anys. I és que Bonner, per iniciativa pròpia i des de fora de les institucions oficials, estava esdevenint el motor del lul·lisme acadèmic mallorquí. La generositat d'Anthony Bonner em va permetre d'utilitzar per a les meves classes les proves del llibre lul·lià sobre el qual havia estat treballant: els dos volums dels *Selected Works of Ramon Llull*, que la Princeton University Press va treure al mercat el 1985. Bonner, pel seu origen extern a les coordenades mentals catalanes i fins i tot a les dels historiadors de la cultura en general, ha estat capaç de contemplar el fenomen Llull des d'una perspectiva neta de prejudicis adquirits, que no solament el rescata de les sospites d'irresponsable heterodòxia i de pintoresca follia, sinó que el restaura en els seus valors intel·lectuals més alts.

Així el Llull de Bonner és, en primer lloc, un filòsof d'un poder extraordinari, que viu una incessant experiència d'exaltació religiosa, encaminada a la conversió dels infidels i al desvetllament del fervor del cristians. El nucli actiu de la dedicació de Llull a l'escriptura i a l'apostolat és la convicció profunda d'haver estat el vehicle de la revelació d'un sistema de pensament nou, capaç de revolucionar la concepció del món dels homes del seu temps amb un mètode lògic-matemàtic assequible a totes les ment humanes: la famosa Art. La concepció de l'Art en les seves successives etapes situa Llull a l'alçada dels grans mestres del pensament europeu, de Plató a Hegel. Charles Lohr, Fernando Domínguez i Jocelyn N. Hillgarth havien estat treballant en la mateixa línia. Aquesta és també la visió de Llull que es pot extreure del manual sobre la vida, el pensament i l'obra literària del beat que Bonner

i qui us parla vam publicar el 1988 i que es va presentar en aquesta Universitat.

Fidel a la seva visió de Llull com un intel·lectual de gran volada, Bonner va construir la seva copiosa antologia americana traduint i comentant sobretot obres filosòfiques i científiques lul·lianes: *l'Art demostrativa*, *l'Art breu*, els *Principis de medicina*. Entre les obres literàries va triar el *Llibre del gentil e dels tres savis* i el *Fèlix o Llibre de meravelles*, on els continguts doctrinals adquireixen una funció estructurant. El *Blanquerna*, més afí als gustos dels lletraferits, ja havia estat traduït a l'anglès i això en justificava l'exclusió. De fet, històricament el fenomen s'havia produït en direcció inversa: com que Llull havia estat entès com un somniador a qui s'havia de perdonar la redacció d'enujosos tractats lògicoteològics incomprensibles, hom havia posat en primer pla una obra com el *Blanquerna*, que era llegida com a una "deliciosa utopia", que comportava el "joïell poètic" que és el *Llibre d'amic e amat*. Bonner, en aquest terreny, és hereu de Robert Pring-Mill i de la senyora Frances Yates, que entre els anys cinquanta i seixanta van demostrar la inconsistència d'una interpretació excloentment "mística" de Llull.

Així doncs, Bonner es va erigir en el principal divulgador en llengua anglesa d'una imatge més precisa i matisada de Ramon Llull. Els estudiosos que han precedit Bonner en la seva línia d'interpretació del fenomen Llull, i que en part he anat esmentant al llarg d'aquest parlament, troben en l'obra del nostre estudiós el lloc que els correspon com a ordenadors de diversos sectors de l'obra del beat. Una de les facetes més interessants de l'activitat erudita de Bonner és, en efecte, la seva capacitat d'organització i d'harmonització dels materials de la crítica i dels procedents de la seva recerca personal. La identificació de successives etapes en el pensament de Llull i l'elaboració d'un catàleg cronològic de les seves obres són les dues consecucions més rendibles d'aquesta manera de procedir seva.

En aquest sentit puc dir que, a partir del moment que vaig estructurar les meves classes sobre Llull ajudant-me amb els materials de Bonner, la meua actitud davant del beat va canviar

substancialment i els meus estudiants van poder tenir accés a un univers més transitable i comprensible. Fins al punt que, quan alguns d'aquests estudiants, primer a la Universitat Autònoma de Barcelona i després a la de Barcelona, van voler emprendre alguna recerca d'envergadura específicament lul·liana, la consulta amb Bonner es va fer imprescindible. Els nostres alumnes el coneixien pels seus escrits i perquè jo procurava de convidar-lo a pronunciar conferències i, més tard, a assistir al Seminari de formació de medievalistes que he coordinat a la Universitat de Barcelona. Puc dir, doncs, que Anthony Bonner ha treballat per a la nostra Universitat (també ha estat convidat sovint a la de les Balears, naturalment), sense que li hagi estat reconegut de forma oficial; queda el fet que hi ha tesines i tesis doctorals de bona factura que no haurien estat el que són sense la seva codirecció, sempre generosa i desinteressada.

Tant bon punt la seva antologia americana havia sortit al carrer, els responsables de l'editorial Moll de Palma de Mallorca van tenir la iniciativa de proposar a Bonner la promoció de la versió catalana. Si ells posaven els mitjans i les subvencions, Bonner va posar-hi el treball personal. Traduir al català una obra ja escrita i consagrada en la llengua general de la difusió científica moderna és un esforç que els usuaris de la llengua catalana hem d'aplaudir amb un èmfasi particular. Els dos volums que l'editorial Moll va enllestir el 1989, *Obres selectes de Ramon Llull*, són un treball d'alta divulgació únic en la nostra bibliografia, amb textos clars, precisos i entenedors, amb notes intel·ligents i oportunes i amb una nova versió del catàleg cronològic de les obres del beat posat al dia.

L'èxit dels dos volums dels *Selected Works*, d'altra banda, va encoratjar els editors americans a produir una edició més popular de l'obra de Bonner i així va néixer la versió abreujada que va sortir al mercat el 1993 amb el títol *Doctor Illuminatus. A Ramon Llull Reader*. Aquest volum inclou el *Gentil*, el *Llibre de les bèsties*, *l'Ars brevis* i una nova traducció anglesa del *Llibre d'amic e amat*, a cura d'Eva Bonner, la muller del nostre homenatjat. D'alguna manera es recupera, doncs, aquell

vessant poètic de l'obra lul·liana que havia fascinat els lectors de les generacions que ens han precedit.

Les tasques d'ordenació de la cronologia lul·liana de Bonner no s'haurien pogut dur a terme sense la col·laboració i l'assessorament d'alguns membres de la Maioricensis Schola Lullistica, com ara Jordi Gayà. A partir de 1977 Bonner va esdevenir *magister* d'aquesta institució: la seva incorporació va ser decisiva per agilitar la gestió de la publicació bianual de la Maioricensis, els *Studia Lulliana*. Bonner, que es va familiaritzar amb la informàtica a la primera meitat dels vuitanta, es va revelar un excel·lent client de l'ordinador personal i és així que va poder oferir els mitjans tècnics que calien per activar la puntualitat dels dos fascicles anuals de la revista. La precisió i la riquesa de les bibliografies lul·lianes d'aquesta publicació són notables, com també ho són les ressenyes que força sovint hi signa ell mateix.

He deixat expressament per al final d'aquesta presentació l'aspecte més essencialment filològic de la tasca lul·liana de Bonner, que és la iniciativa de reprendre l'edició crítica de les obres catalanes de Llull, iniciada el 1906 per Mateu Obrador i continuada per Salvador Galmés amb 21 volums fins al 1950. Va ser entorn de 1980 que Bonner es va adonar que el treball textual que havia dut a terme a sobre el *Llibre del gentil e dels tres savis*, inclòs en versió anglesa als *Selected Works*, podia ser l'inici d'una empresa de la sèrie catalana de les obres de Llull. Bonner havia confrontat tots els manuscrits del text lul·lià, perquè l'única edició catalana de l'obra, feta per Jeroni Rosselló al començament de segle, no reunia unes mínimes garanties de fidelitat. Treballant sobre versions diverses de l'original i traduccions antigues, Bonner va arribar a fixar un text filològicament fiable com a base de la seva traducció a l'anglès i també va fer un profitós aprenentatge dels paranyes i dels secrets de la crítica textual.

Per tal de gestionar el suport públic capaç de tirar endavant l'empresa, va aconseguir la creació d'un Patronat Ramon Llull, constituït per representants dels tres governs dels països de parla catalana, que finança una Comissió Editora de les Obres de Ramon Llull, de la qual formem part filòlegs lul·listes

catalans i professors del Raimundus-Lullus-Institut. El diàleg amb la classe política i la gestió filològica de l'empresa són dues activitats força feixugues i desagraïdes que han recaigut de ple sobre Bonner en el curs dels darrers anys fins a l'aparició dels dos volums de les *NEORL (Nova Edició de les Obres de Ramon Llull)*. Es tracta d'edicions crítiques molt exigents, fetes seguint el model de les llatines que publica el *Corpus Christianorum* de l'Editorial Brepols i que s'elaboren a l'Institut de Friburg.

Bonner ha estat el director d'aquestes edicions i, en el cas del segon volum, que és el *Llibre del gentil e del tres savis*, també el curador material de la fixació del text. És d'esperar que els nous volums en preparació serveixin per a la incorporació a la tasca d'edició de Llull de nous filòlegs, per als quals Bonner és ja un mestre i un guia, activitats que mereixen, més que totes les altres que he esmentat, la concessió d'un doctorat *honoris causa* a proposta d'un Departament de Filologia Catalana.

Aquesta darrera circumstància em convida a dir dos mots a propòsit de la inserció lingüística exemplar d'Anthony Bonner. Amb això no estic dient que calgui aplaudir bocabadats un ciutadà americà que s'expressi ocasionalment en català, sinó que aixeco acta del comportament lingüístic insòlit i modelic d'un intel·lectual que s'ha incorporat a una societat complexa, aliena a la seva, i que, malgrat les confusions ambientals i les vies fàcils, ha sabut assumir a tots els nivells l'ús privat i públic d'un idioma d'adopció en condicions de subordinació: des de la conversa de cafè a la producció científica. Són mèrits afegits el fet que Bonner mai no hagi volgut treure partit personal de la seva reeixida incorporació a la cultura en català i, sobretot, que mai no se li hagi ocorregut de donar lliçons a ningú. D'aquí que jo aprofiti aquesta ocasió per a treure conseqüències exemplars de la seva trajectòria.

Fetes aquestes puntualitzacions repasso els tres punts del programa lul·lià que he atribuït des del començament a Anthony Bonner:

- 1) la contribució a una visió crítica i intel·lectualitzada de

Ramon Llull, tant des de la interpretació històrica com des de l'edició de textos;

- 2) la divulgació en català, *ad intra*, de la persona i l'obra de Ramon Llull, amb una participació activa en les estructures culturals del país i
- 3) l'exportació al món de la llengua anglesa, *ad extra*, dels valors filosòfics i científics del beat.

Per aquests motius i en nom del Departament de Filologia Catalana, sol·licito per a Anthony Bonner el doctorat *honoris causa* per la Universitat de Barcelona. He dit.

DISCURS DEL PROFESSOR
ANTHONY BONNER

LA GRANDESA DE RAMON LLULL

*Excel·lentíssim i magnífic senyor rector
de la Universitat de Barcelona, digníssimes
autoritats acadèmiques, senyores i senyors.*

Per dues raons, una d'íntima i una altra de professional, és per a mi un honor molt especial rebre aquest doctorat. L'íntima és que s'atorga per treballs sobre literatura i pensament catalans medievals a una persona que fins ara no havia obtingut més títols acadèmics que una llicenciatura en música. La professional és que després de començar explicant Ramon Llull a un públic de parla anglesa, un editor mallorquí, Francesc Moll, em va suggerir fer la mateixa cosa en català. Em semblava un atreviment terrible que un nord-americà, per molt mallorquinitzat que estigués, pretengués explicar als catalanoparlants el seu propi *pater patriae*. Però el títol que se m'atorga avui indica que aquestes explicacions meves han estat considerades útils. Per tant, per aquest honor doble, voldria manifestar —si tal cosa és possible— el meu agraïment doble a la Universitat de Barcelona, a través de la Facultat de Filologia i del Departament de Filologia Catalana, i a dos catedràtics d'aquest Departament que han impulsat la proposta d'aquest guardó, Joaquim Molas i Lola Badia.

Voldria aprofitar l'avinentesa per explicar quin és per a mi l'aspecte central de la grandesa de Ramon Llull. He de confessar que ho faig un poc com a autojustificació davant dels amics que em demanen estranyats com és que durant tants d'anys m'he pogut dedicar gairebé exclusivament a l'estudi d'un tal personatge. Potser al mateix temps m'hauria de disculpar per parlar de metafísica i lògica quan he estat convidat per una facultat de filologia. Però Ramon Llull és així: una figura desbordant en tots els sentits, fins i tot pel que fa als compartiments acadèmics. A més a més, ja que el Departament en què la seva grandesa és honorada per la investigació és

sobretot el de Filologia Catalana, voldria que les meves observacions d'avui contribuïssen a estimular l'estudi del seu pensament en altres àrees. Entre tots hem de treballar perquè seguesqui essent una figura viva de la cultura catalana i no sigui fossilitzat en el tipus de *pater patriae* que només serveix per donar nom a institucions educatives i culturals, a edificis i carrers.

Si volem parlar de la grandesa de Ramon Llull, seria deshonest començar sense mencionar que és una figura totalment atípic a dins la cultura del seu temps. Qualsevol que sigui el caire que mirem —literatura, retòrica, lògica, apologetica, homilètica, metafísica o física— topam amb divergències notables amb les pràctiques que li eren contemporànies. Ell n'és ben conscient; el fet de titular obres seves amb els noms de *Rhetorica nova*, *Logica nova*, *Metaphysica nova*, etc., no és una fanfarronada; ho fa més aviat per estalviar sorpreses al lector. I encara hi ha l'Art, que no s'assembla a cap altre sistema de l'Edat Mitjana. Basta comparar les primeres deu planes de l'*Art demonstrativa*, l'*Ars brevis* o l'*Ars generalis ultima* amb qualsevol summa contemporània per tenir la sensació que el beat habita un altre planeta. Però, què fem amb tantes innovacions? Antigament hom les tractava com les rareses d'un geni amb un excés de "trauxa"; avui les solem estudiar com a fets interessants, però aïllats els uns dels altres, amb explicacions una mica compartimentades. Crec fermament, però, que només ens adonarem de la vertadera importància de les innovacions lul·lianes si les veim en el conjunt del seu pensament; no com a genialitats individuals sinó com a peces essencials d'un pensament fortament estructurat. Potser avui podríem donar una idea del caire innovador d'aquest conjunt mostrant les connexions entre alguns aspectes notablement innovadors i aparentment separats els uns dels altres.

Començant per qüestions teològiques, Ramon Llull és possiblement l'únic pensador del s. XIII que fonamenta la seva teologia damunt dels atributs divins. Potser pensava que era un plantejament capaç d'interessar els místics musulmans i jueus, amb els seus respectius *hadras* i *sephiroi*; el seu ús,

tanmateix, va molt més enllà d'un simple joc d'acostament a l'adversari. Segurament els atributs divins, per a Llull, eren una base de la qual cap creient en una religió monoteïsta podia discrepar; tothom hauria d'estar d'acord que Déu era bo, gran, etern, etc. De fet, en la seva apologetica, basa totes les demostracions de coses divines en la presència necessària en Déu d'aquests atributs o "dignitats", com els anomena, i en la seva necessària activitat *ad intra* (en la Trinitat) i *ad extra* (en el món creat). És cert que molts altres pensadors contemporanis parlen dels atributs divins, però ells empen la metafísica i la teologia a fi d'explicar-los i justificar-los, mentre que Llull empra els atributs per explicar i justificar la seva metafísica i la seva teologia. Per a ell ni la naturalesa divina, ni la seva essència dinàmica, ni la constitució del món, no serien comprensibles sense les dignitats.

Llull també insisteix en una altra característica de les dignitats: la convertibilitat de les unes en les altres, és a dir, que la bonesa divina és gran i la grandesa divina és bona. Però això passa només en Déu; amb les semblances de les dignitats en el món creat, no podem dir, per exemple, que la bonesa de l'home sigui gran, ni la seva grandesa bona (basta fullejar qualsevol diari per trobar-ne contraexemples). La convertibilitat de les dignitats arriba a ser, doncs, per a Llull, una de les possibles definicions de Déu.

El que hem dit de l'essència dinàmica de Déu produeix una de les innovacions més notables de la metafísica lul·liana. En la majoria dels sistemes filosòfics, arribar a l'essència d'una cosa implica arribar a una quietud, a la fixació del punt central d'una realitat. Ramon Llull, en canvi, assevera que l'essència de cada cosa és activa i no fixa. Dóna l'exemple del foc, en què distingeix la seva activitat necessària *ad intra* de cremar, de la seva activitat contingent *ad extra* d'escalfar una olla. En un cert moment de la seva carrera, Ramon Llull formula aquesta ontologia dinàmica com una relació triàdica a l'interior de cada cosa, amb un component actiu, un de passiu, i un de connexió entre tots dos, que és l'acció mateixa. Així, per exemple, la primera de les dignitats divines, *bonesa*, es desplegarà en *bonificatiu*, que la produeix, *bonificable*, que

la rep, i *bonificar*, que connecta els dos darrers; semblantment la *igneïtat* del foc es desplegarà en *ignificatiu*, *ignificable* i *ignificar*. Aquest joc de sufixos produïren l'allau de neologismes que formaren el que Lluïl va anomenar el seu *modus loquendi arabicus*, una innovació que li causà tota mena de problemes. Però quan es disculpa per emprar aquesta terminologia enrevessada i incòmoda, explica que és fonamental per al seu sistema, i sobretot per a les seves proves trinitàries. De fet, arriba a identificar els tres components de cada dignitat amb el Pare, el Fill i l'Esperit Sant, respectivament, i el seu desplegament en les criatures amb la imatge del Creador en la creació.¹

Aquesta doctrina de les essències dinàmiques duu Ramon Llull cap a una innovació que xoca encara més frontalment amb els hàbits que l'Edat Mitjana, i nosaltres mateixos, hem heretat d'Aristòtil: una visió taxonòmica del món, segons la qual, dins del regne dels éssers vius, l'home no és vegetal sinó animal, i, dins de l'animal, no és irracional sinó racional. D'aquí la definició de l'home com a animal racional, que tots hem après a l'escola. Però a Ramon Llull no li interessa gaire aquesta visió del món que procedeix per bifurcacions classificatòries, com una mena de clau botànica; s'estima més treballar amb la seva formulació dinàmica de l'ésser, per brindar-nos una definició que a primera vista sembla absurdament tautològica. Ens diu que l'home "és aquella cosa que homifica"! Era conscient de l'efecte que produïen definicions d'aquesta natura, i es va queixar, en un rampell d'armagor infreqüent en ell, de la gent que, "amb dents de cans i llengua de serp, desprecien i calumniem... [aquestes] definicions".² Però, què pretenia en presentar una cosa tan òbviamment estranya i agosarada? Doncs pretenia implicar tota una xarxa de relacions. Primer, deia directament que l'essència de l'home és la seva activitat com a tal. I és clar que aquesta

activitat s'havia de desplegar a tots els nivells de l'ésser en un element actiu, un de passiu i un de connexió entre tots dos. Això volia dir que al nivell més fonamental, l'elementatiu per exemple, cada element, com ja hem vist amb el foc, es desplegava en tres correlatius, i per tant els quatre elements reunits produïen un elementatiu, un elementable i un elementar; la mateixa cosa passava amb les quatre potències vegetatives, amb els cinc (o sis, segons Llull) sentits, amb la imaginativa, la memòria, la voluntat i l'enteniment, que produïen tota una xarxa complicada de relacions dinàmiques i correlatives. Això, al mateix temps, implicava la constitució en l'home d'una estructura trinitària, reflex de la Trinitat divina. Així, parlar de l'home com a cosa que "homifica" implicava molt més sobre l'ésser de l'home que no pas la definició taxonòmica clàssica.

Més enllà d'aquesta ontologia estructurada en xarxes de relacions, trobam una construcció similar en els mecanismes combinatoris dels seus mètodes d'argumentar i de les seves proves apològètiques. Al *Llibre del gentil*, per exemple, elabora els seus arguments de la mateixa manera que, en les seves obres homilètiques, vol "mostrar ciència al poble".³ És a dir, combinant les accions d'odiar els vicis, amar les virtuts i contemplar les dignitats de Déu. A l'*Art de contemplació*, que segueix el *Llibre d'amic e amat* a *Blaquerna*, arriba a introduir la combinatòria en la mística, explicant "En qual manera Blaquerna contemplava de .iii. en .iii. les virtuts de Déu".⁴ En les primeres etapes de la producció lul·liana, la seva Art funciona per analogia, o "metàfora" com en diu ell. En una obra mèdica, per exemple, ens mostra com un problema aritmètic, metafòricament, ens pot significar la solució d'un problema en medicina, el qual ens n'aclareix un de dret, i el de dret ens n'aclareix un altre de ciència natural.⁵

³Vegeu el que en diu Fernando Domínguez a *Raimundi Lullii Opera Latina*, XV, p. xlii.

⁴*Els Nostres Clàssics*, A-74, p. 106.

⁵*Començaments de medicina*, a *Obres selectes de Ramon Llull* (1232-1316), ed. Bonner (Mallorca: Editorial Moll, 1989), II, 418-9.

¹El treball fonamental sobre el tema és el de Jordi Gayà, *La teoria luliana de los correlativos. Historia de su formación conceptual* (Palma, 1979).

²*Ars generalis última*, a *Raimundi Lullii Opera Latina*, XIV (Tumbout, Bèlgica: Brepols, 1986), p. 25.

Ara bé, un sistema tal d'analogies, més que una simple similitud entre dos o més camps del saber, representa, com mostren Russell i Whitehead en els seus *Principia mathematica*, una correlació entre dos o més sistemes relacionals, o com els matemàtics dirien ara, un isomorfisme entre dues o més estructures formals.⁶ Això, combinat amb les xarxes i mecanismes combinatoris descrits anteriorment, suggereix que Ramon Llull està treballant amb sistemes de relacions dins d'un conjunt o entre diversos conjunts. Les famoses figures lul·lianes són eines per mostrar totes les relacions binàries (o ternàries) possibles dins de o entre conjunts, o per mostrar *quines* són les relacions que cal estudiar. Els arbres del *Llibre del gentil* més que res són una manera decorativa de mostrar totes les combinacions binàries a l'interior de, i entre, els tres conjunts: les set dignitats, les set virtuts i els set vicis.⁷

A fi de veure el paper de les relacions en la seva obra, podríem anar al centre neuràlgic del seu sistema, l'apologètica, i comparar una de les seves proves amb una de les de Sant Tomàs. Aquest, a la *Summa contra gentiles*,⁸ prova l'existència de Déu, amb arguments extrems directament de la *Física* d'Aristòtil, sobre la necessitat d'un *primum mobile* darrera tot el moviment de l'univers. Metodològicament empra arguments causals segons el model dels *Analítics posteriors*. Així que, tant en el fons com en la forma, la seva prova és totalment aristotèlica. Ramon Llull, en canvi, a l'*Art demostrativa*, prova l'existència de Déu proposant una sèrie de cinc compartiments o "cambres", cada una de les quals conté dos conceptes (com per exemple ésser/perfecció, privació/imperfeció, veritat/falsedat).⁹ La prova es desenrotlla comparant successivament conceptes a l'interior d'una cambra o entre diverses cambres; en molts casos aquest procediment produeix bifurcacions en les quals una de les dues branques

és clarament impossible, i això força la tria de l'altra com a única correcta. Els arguments de forma o contingut aristotèlic han estat reemplaçats –hom podria dir que de manera gairebé fulminant– per una xarxa de relacions, en aquest cas concordants o contràries, entre conceptes generals.

Segurament una tècnica tal prové del fet que Llull sentia la necessitat d'oferir proves dels articles de la fe, sense les quals, segons explicava, era impossible que els infidels es convertissin. La doctrina oficial de l'Església, però, desaprovava aquestes temptatives racionals, perquè anul·laven l'anomenat *meritum fidei*, el mèrit de la fe. Per altra banda, s'entén que una racionalitat tan aristotèlica com era la de Sant Tomàs no fos aplicable a misteris com els de la Trinitat o l'Encarnació. És segurament per això que Ramon Llull va redefinir, o resituar, la racionalitat, elevant-la del camp de la ciència aristotèlica a un de nou, més aplicable a les seves finalitats teològiques.

En un pla més personal, l'estudi d'aquesta tècnica lul·liana m'ha proporcionat un resultat bastant sorprenent. Estudiant un llibre recent sobre lògica i informàtica,¹⁰ he comprovat que un sistema d'argumentació representable en forma d'arbre amb bifurcacions successives, i que acaba descartant branques *per impossible*, correspon a una tècnica de prova per *tableaux*, segons la terminologia de la lògica informàtica.¹¹ Aquests *tableaux* s'han desenvolupat a fi de poder informatitzar proves lògiques en un llenguatge de programació que es diu Prolog.

A més a més, resulta que aquests arbres o *tableaux* només són una part de tota una teoria matemàtica dels anomenats "grafs", que engloba la de les relacions.¹² Per a un matemàtic o un lògic, una relació binària és del tipus, per prendre exemples lul·lians, "a concorda amb b", "c és contrària a d", "e és més gran que f", "g és convertible amb h". Tals relacions

¹⁰Anil Nerode i Richard A. Shore, *Logic for Applications*, "Texts and Monographs in Computer Science" (New York/Berlin: Springer Verlag, 1993).

¹¹Vegeu el desenvolupament esquemàtic de l'abans citada prova de l'*Art demostrativa* a *Obres selectes de Ramon Llull*, I, p. 521.

¹²Vegeu l'excel·lent exposició de la teoria a Narsingh Deo, *Graph Theory, with Applications to Engineering and Computer Science* (Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall, 1974).

⁶Cf. IM. Bochenski, *A History of Formal Logic* (Nova York, 1970), p. 386-7.

⁷Només omets les combinacions a l'interior del conjunt de vicis, probablement per la manca de valor provativa d'arguments d'elements negatius no contrastables. *Libre I*, cap. 13.

⁹A les ja citades *Obres selectes de Ramon Llull*, I, p. 400.

binàries es representen gràficament amb una sèrie de vèrtexs connectats per línies, que és exactament el que fa Llull amb la Primera Figura de l'Art, amb les dignitats divines als vèrtexs, interconnectats per línies que representen la seva convertibilitat les unes amb les altres. Resulta que una altra manera de representar una xarxa de relacions és amb una matriu, que és precisament el que tenim en la Tercera Figura de l'Art. La Segona Figura és la que ens indica quina mena de relacions emprarem: concordança, contrarietat, majoritat, etc. La Taula ens mostra tot el conjunt de relacions possibles, i esdevé d'aquesta manera un precedent del concepte matemàtic de la funció d'una funció, concepte al qual tornarem en un moment. Tot això, a primera vista, podria semblar poc més que una curiositat, però el fet que Llull sempre desenrotlli les seves proves apologetiques —com ja hem indicat— de manera relacional, fins i tot en obres en aparença més populars com el *Llibre del gentil e dels tres savis*, demostra que aquest aspecte de l'Art és metodològicament central.

Això també dóna sentit a un treball recent, que demostra com, a la seva *Ars electionis*, i als procediments d'elecció que l'abadessa Natana introdueix al seu monestir, en una obra tan poc matemàtica o lògica com és la novel·la *Blaquerna*, Ramon Llull es va anticipar de mig mil·lenni a una teoria de votació, elaborada a la fi del s. XVIII a França per Condorcet i Borda.¹³ S'esdevé que aquesta teoria, que descansa sobre una comparació per parelles entre un conjunt de gent elegible, també forma part de la moderna teoria de les relacions, i que igualment com en la descripció lul·liana, es pot representar per matrius o per grafs. Ara ja no som en el camp de simples coincidències anacròniques. Al contrari, vol dir que Llull va formular una teoria de relacions prou general com perquè fos aplicable a un camp en aparença totalment diferent. A més a

més, el mallorquí va intuir perfectament aquesta connexió o aplicació.

Ara que parlem de la generalitat matemàtica i lògica del sistema lul·lià, potser caldria afegir una dada rellevant de la història de la lògica. La sil·logística clàssica es fonamenta en les relacions unitàries — x és blanc—, és a dir en la predicació, perquè Aristòtil no va tenir en compte la possibilitat de fonamentar-la en les relacions binàries o ternàries.¹⁴ Normalment se cita Leibniz com a la primera persona a veure i explotar aquesta possibilitat, però Leibniz mateix confessa haver tret la idea de Ramon Llull.

En la mateixa línia, un historiador de la lògica ha apuntat la possibilitat que la teoria lul·liana de les relacions suggerís a Leibniz la idea d'una relació no tan sols entre components individuals, sinó també entre relacions, cosa que ja hem vist reflectida en la Taula de l'Art. Això, en el camp de les matemàtiques, va donar pas a la idea de la funció d'una funció, un tipus de conceptualització que va fer molt més eficaços certs aspectes del càlcul infinitesimal.¹⁵

Finalment, les possibilitats obertes a la posteritat per la generalitat i aplicabilitat de l'*Ars combinatoria* lul·liana tingueren la seva realització més notable al Renaixement, quan aquesta va ser reorganitzada com una mena de dialèctica alternativa a les altres suggerides llavors com a mètodes universals. Però mentre d'altres mètodes dataven del mateix s. XVI, l'Art de Ramon Llull datava d'un parell de segles abans, així que, de fet, es tracta de la primera proposta dins la història del pensament europeu d'un mètode general, una cosa que tots sabem que va apassionar els intel·lectuals durant els dos-cents anys que van des de Fernando de Córdoba fins a Descartes i Leibniz.

Més que pròpiament un mètode, de tant en tant ha aflorat en la cultura occidental allò que s'ha anomenat "el somni de

¹⁴Vegeu Nerode i Shore, *op. cit.*, 299. És per això que la sil·logística aristotèlica no va influir substancialment en les matemàtiques, amb les seves relacions binàries, com per exemple " x és menys que y ", o ternàries, com " z és la summa de x i y ".

¹⁵J.O. Fleckenstein, "Leibniz's Algorithmic Interpretation of Lullus' Art", *Organon* 4 (Warsaw: Institut d'Histoire de la Science et de la Technique, 1967), p. 171-180.

¹³J. McLean i John London, "The Borda and Condorcet Principles: Three Medieval Applications", *Social Choice and Welfare* 7 (Springer-Verlag, 1990), p. 99-108, reprints amb variants per a lectors més adepes a Ramon Llull que a la sociologia pels mateixos autors en "Ramon Llull and the Theory of Voting", *Studia Lulliana* 32 (1992), p. 21-37. Els autors mostren com Llull fou seguit per Nicolau de Cusa, que havia estudiat els seus escrits sobre el tema, i que en va desenrotllar una variant interessant.

Leibniz": la recerca d'un sistema de càlcul capaç de formular tots els pensaments humans i verificar-ne la correcció.¹⁶ Leibniz mateix va formular aquest somni en una frase cèlebre: "Així que quan sorgissin controvèrsies, no hi hauria més necessitat de disputació entre dos filòsofs que entre dos comptables. Bastaria que prenguessin les seves plomes, que s'asseguessin als seus àbac... i que diguessin: Calculem!"¹⁷ Crec que Leibniz mateix hauria admès que el primer a proposar tal somni va ser Ramon Llull. De fet, sempre s'ha dit que Leibniz és la connexió entre la informàtica moderna i el mallorquí, que n'esdevé així el precursor llunyà. Ara em sembla que, amb les investigacions sobre intel·ligència artificial i sistemes intel·ligents, ha sorgit una altra versió, potser menys ingènuament optimista i més realista, del somni de Leibniz. Amb els darrers desenvolupaments de la lògica en aquests camps, i amb un llenguatge de programació totalment relacional, com és el Prolog, tan usat en aquest tipus d'investigacions, crec que, a la fi, es podria experimentar amb la possibilitat d'introduir, almenys parcialment, la primera versió d'aquest somni —que és l'Art de Ramon Llull— en un ordinador modern.

Voldria acabar insistint en l'extraordinària fusió entre mètode i contingut al cor mateix del pensament lul·lià. Un col·lega ha dit, parlant de l'ontologia dinàmica i dels correlatius lul·lians, que "no tan sols l'ésser i l'acció, sinó també l'ésser i la relació són idèntics",¹⁸ i els mètodes de l'*Ars combinatoria* són la imatge perfecta d'aquesta ontologia i de la corresponent visió estructural del món. Això fa que l'estudi del pensament i de l'obra de Ramon Llull potser resulti complicat, però també fa que la interconnexió de les seves parts exerceixi una fascinació enorme. Preses separatament, com ja hem dit, no revelen plenament el seu sentit; preses ensems produeixen un

conjunt d'una coherència i d'una novetat impressionants.

Em sembla que tanta innovació i gosadia unides a tanta coherència, solidesa i generalitat metodològica són suficients per assegurar la grandesa d'aquesta figura potser única en la cultura europea. Ramon Llull va recollir tots els materials que li podien servir del seu entorn intel·lectual, però els va emprar per bastir edificis d'aspecte totalment nou. En aquest sentit és sorprenent que mai no hagi estat comparat amb una altra figura singular de la cultura catalana, Antoni Gaudí. És per mor d'aquesta novetat arquitectural que hom necessita una dosi equivalent d'innovació i gosadia per abordar l'estudi de Ramon Llull. Ho dic un poc com a repte en aquesta Universitat que de fet constitueix el centre neuràlgic de la cultura i de la ciència catalanes. Voldria que la gran honor que avui em fa aquesta institució pogués servir d'estímul als més joves per seguir en el camí de les investigacions lul·lianes, en les quals aquesta Universitat ha destacat tant en el passat. Hi ha molta feina per fer encara i els que la fan es trobaran enriquits i contribuïran a enriquir la cultura catalana.

Gràcies.

¹⁶Vegeu el que en diuen Nerode i Shore, *op. cit.*, 299-300.

¹⁷Louis Couturat, *La logique de Leibniz* (Paris, 1901; reimpr. Hildesheim, 1969), p. 98, i també p. 100, n2.

¹⁸Charles Lohr, "Les fondements de la logique nouvelle de Raymond Lulle", *Raymond Lulle et le Pays d'Oc*, "Cahiers de Fanjeaux" 22 (Tolosa: Privat, 1987), p. 233-248.